

DAGENS FRÅGOR

Finland och EFTA

Finland har inte haft någon avundsvärd situation i ett Europa, som hotar att delas upp mellan de framväxande stormarknaderna. Dess utrikespolitiska situation kräver ett försiktigt och omsorgsfullt hänsynstagande. Dess industriella produktion har inom åtskilliga sektorer på ett avgörande sätt byggt på en importbegränsningspolitik, som av valutapolitiska skäl har undvikit att öppna dörrarna för import av produkter, som kunde framställas i eget land. Dess jordbruk bedrivs i ett land med karg jordmån och ett nordligare läge än något annat jordbrukande land på jorden. Övergången till en öppen konkurrens med länder, som i olika avseenden har ett betydligt starkare utgångsläge, måste därför te sig betänkelig ur många synpunkter. Därtill kommer frågan om en anslutning till något block kunde väntas medföra utrikespolitiska komplikationer.

Å andra sidan har man i Finland — från den något sena tidpunkt då den offentliga debatten på allvar började belysa stormarknadsfrågorna — haft fullständigt klart för sig att om en anslutning kunde te sig äventyrlig, så föreföll det dock att vara ett ur många synpunkter än mera vådligt perspektiv att lämna Finland ensam utanför alla de nya blocken. Finland är i större utsträckning än nästan alla jämförliga europeiska länder beroende av import för sin försörjning med oundgängliga produkter. Även om de nya stormarknadernas uppkomst inte omedelbart behövde med-

föra något hot mot denna försörjning, måste man dock räkna med att dessa marknader redan genom sin tillkomst och sedan ännu mera genom sina fortsatta integreringsåtgärder måste få effekten att så mycket som möjligt koncentrera utrikeshandeln inom den egna kretsen. Vissa känningar av denna tendens har man redan hunnit få. För Finlands utrikeshandel öppnar sig mycket litet lockande perspektiv om landet småningom drivs in i den situationen att det till de nya blocken i huvudsak blott kunde exportera varor, som dessa inte förmådde få inom sin egen ram. Det uppfattades därför i Finland som ett ekonomiskt livsintresse att finna en linje, som lät landet bevara sina inarbetade marknader och om möjligt dessutom även bli delaktigt av de konstruktiva framtidsperspektiv, som de nya marknaderna tog sikte på.

Finlands läge gjorde dock att det inte var lätt att finna denna linje. Finlands utrikeshandel är för närvarande påfallande jämnt fördelad mellan EFTA, de inre sex och östblocket. Under år 1959 fördelade sig utrikeshandeln på detta sätt: EFTA-staterna stod för 32% av importen och 31% av exporten, de sex för 32% av importen och 26,5% av exporten och östblocket för 24,5% av importen och 23,5% av exporten. Gruppen övriga, främst USA, blir som synes av ringa relativ betydelse med 11,5% av importen och 18% av exporten.

Läget är det, att Finland inte utan betydande svårigheter kan avstå från någon av dessa marknader. Dess ställning hos de sex är därvid inte över

hövan hotad. Huvuddelen av exporten till denna marknad utgörs av träförädlingsprodukter, som inte möter någon nämnvärd konkurrens inom blockets egen krets. EFTA inrymmer däremot samtidigt en så viktig kund för finländsk export som Storbritannien och en del utpräglade exportörer av samma produkter som Finland exporterar, i främsta rummet Sverige. Kalla ekonomiska överväganden pekar därför i samma riktning som de ideella banden mellan Finland och det övriga Norden. Om en gång en uppdelning av detta slag äger rum, skulle Finland hotas av en isolering, som i mera än en bemärkelse kunde bli ödesdiger, om det ställdes utanför kretsen av de övriga nordiska länderna och dessas affärsvänner inom EFTA.

Beträffande östblocket framträder en del speciella problem. Där är handelspolitiken alltid i avgörande utsträckning blott en avspiegling av utrikespolitiken. Varken ur politisk synpunkt eller med hänsyn till den betydelse denna handel har fått för Finlands handelsbalans kan Finland tänka sig en sådan anknytning på annat håll att därmed dess nu existerande handelsutbyte med östblocket avskärs.

Finlands attityd hade i detta läge blivit att det önskade förhandla med EFTA men under två förutsättningar. Samarbetet måste för det första ligga på ett helt ekonomiskt plan. De fördrag som reglerar Finlands utrikespolitik tillåter inte politiska allianser. Därför var sexstatsblocket genom själva sin natur automatiskt eliminerat från alla diskussioner om Finlands orientering. EFTA synes däremot inte erbjuda svårigheter av denna art.

Den andra förutsättningen är att samarbetet inom EFTA skall kunna ordnas så, att Finlands utrikeshandel med östblockets länder skall kunna bevaras. Detta stöter på en del prak-

tiska svårigheter, eftersom man där har att bedriva handel med statsmakten enligt förhandlingsvägen utformade avtal, medan EFTA utgår från handel inom ett frihandelsblock där de ekonomiska lagarna, inte regeringsbeslut, dirigerar varornas vägar. Det synes dock vara möjligt att genom vissa stipulationer om kontingentering skapa ett system som går att förena med handelsutbytet inom EFTA:s krets.

Det är överväganden av denna art som har gjort att man från Finlands sida har intagit en reserverad hållning till tanken på ett direkt inträde såsom konstituerande medlem i EFTA och i stället har ställt ett engagemang såsom något slags associerad medlem i första rummet.

Det förtjänar understrykas att enigheten om det önskvärda i en anslutning till EFTA i Finland har varit stor, anmärkningsvärt stor, inte minst med tanke på de övergångssvårigheter, som säkert kommer att drabba en betydande del av den s. k. hemmamarknadsindustrin. Från ledande industriellt håll har i Finland överhuvud inte rests någon opposition mot anslutningen av den art som t. ex. i Norge framträdde vid diskussionerna om den nordiska tullunionen. Man har haft en klar föreställning av att priset kan bli betungande att betala på många håll men samtidigt haft klart för sig att läget är sådant, att priset under alla omständigheter måste betalas. Denna beslutsamma enighet har präglat den offentliga debatten. Den fick även ett övertygande uttryck i riksdagsbeslutet av den 17 november 1959, där Finlands riksdag med alla röster mot kommunisternas gav regeringen fullmakt att förhandla om en sådan association med EFTA, som kunde visa sig vara den lämpligaste. Bortser man från kommunisternas opposition, som ligger på ett plan för sig, har frågan

ventilerats i polemiska tongångar egentligen blott ur den synpunkten att en del anhängare av en anslutning till EFTA på oppositionens sedvanliga sätt har misstänkt att regeringen inte tillräckligt energiskt och helhjärtat har drivit på förberedelserna för en anslutning.

Det avgörande momentet har därför varit om det skulle visa sig möjligt att finna en lämplig formel för association med EFTA och om en sådan association skulle kunna genomföras utan utrikespolitiska komplikationer. Förhandlingarna med EFTA ledde till ett utarbetat förslag. Därmed ställdes Finlands regering inför avgörandet om den ansåg sig kunna och vilja genomföra en lösning enligt den föreslagna linjen.

»Fredlig samlevnad»

I den kommunistiska ideologiska tidskriften »Internationell revy», som ges ut på ett stort antal språk under växlande titlar, har fru Hertta Kuusinen publicerat en artikel i nr 3, 1960. Dess rubrik är »Finlands demokrater i kamp för de två systemens fredliga samlevnad». Vi lever i skuggan av herr Chrustjevs koexistenspolitik. Fru Kuusinenens bidrag har sitt intresse som ett uttryck för vad man på ledande kommunistiskt håll menar med koexistens, med fredlig samlevnad.

Om man hyste någon tvekan om fru Kuusinenens renlärighet — vilket man ingalunda gör — skulle denna skingras genom hennes sätt att skriva historia. Ett par exempel må räcka. Hon talar om »det lilla finländska folket, vars territorium de imperialistiska länderna i väster utnyttjade som språngbräda i anfall mot Sovjetunionen». När skulle detta ha skett? Var det måhända 1939, och vilka imperialistiska länder utom Sovjetunionen självt stod i Finland? Men, enligt fru

Kuusinen, »Sovjetunionens förbindelser med Finland och andra småländer bygger på djup respekt för folkens nationella kultur och traditioner och för deras självbestämmanderätt». Tänker hon måhända på den s.k. Terijoki-regeringen där hennes far var »regeringschef»? Annars kan ju de baltiska länderna, bland andra, vittna inför all världen om Sovjetunionens respekt för deras självbestämmanderätt.

Med en sådan historiesyn är förf. framtidsmål uppenbart förenliga. »Kraven på samarbete mellan alla arbetarklassens grupper, som i den finska riksdagen har en rösts majoritet, reser sig allt starkare. Sedan valen 1958 har de breda arbetarmassorna gett uttryck för sin önskan att en demokratisk regering skall bildas, en regering som skulle representera dessa massor och i vilken även folkdemokraterna skulle delta.» Detta är otvivelaktigt pudelns kärna. Först med kommunister i regeringen kan den sanna koexistensen förverkligas. Detta bör ge var och en något att tänka på som tror, att koexistens betyder samlevnad i den meningen, att den ena parten avser att respektera den andra.

Koexistens betyder nämligen inte enligt kommunismen ett vapenstillstånd mellan företrädare för olika samhällssystem, mellan kommunister och icke-kommunister (eller, som vi skulle säga, demokrater). Sovjetunionen kräver ideologisk strid — och man kan hänvisa både till Chrustjevs bekanta artikel i »Foreign Affairs» eller till en utförlig utredning i »Kommunist», 1959, 16. Motivet härför anges vara, att det ligger i verkligheten själv att de två systemen måste stå i motsättning till varandra. Men, säger man, ideologisk strid är inte detsamma som kallt krig. Kallt krig är en politik som under utnyttjande av alla medel, däribland propaganda,

leder bl. a. till fortsatt inblandning i andra länders inre angelägenheter i avsikt att omstörta där bestående ordning. Härifrån tar man avstånd, men »ideologisk strid» skall man föra.

Det orimliga i att ideologisk strid skulle vara både strid och icke-strid, att den skulle ta avstånd från propaganda och samtidigt hävda sina idéer, ligger i öppen dag. Riktigt däremot är, att kommunismen står och måste stå i motsättning mot västerländsk demokrati. Denna tes, som predikas av Chrustjev själv utan någon inskränkning, måste också, om den inte bara skall vara ett allmänt prat i luften, ligga till grund för kommunismens aktivitet. Denna tar sig bland annat uttryck i propaganda, för kommunismen och mot dess motståndare, i ständigt framhävande av »fredens och demokratins krafter» å ena sidan och å den andra »de reaktionära, imperialisterna» osv. Avsikten med denna propaganda är uppenbarligen att åstadkomma en förändring av t. ex. ett samhällssystem, i det konkreta fallet, av en regering eller ett styrelseskick.

Att blunda för dessa fakta är meningslöst och farligt. När Hertta Kuusinen yrkar på att kommunisterna skall få inträda i Finlands regering avser hon att få genomförd en förändring. Åt vilket håll denna skall gå är uppenbart. Det är likaså tydligt att det ligger i hennes, i kommunismens, i Sovjetunionens intresse att denna förändring skall ske på fredlig väg. Ibland hör man från Finland obestyrkta rykten, att där skulle finnas ansvariga politiker som tror att man kan släppa in kommunister i en regering och sedan fortsätta som om ingenting hänt. Men själva doktrinen lär ju, att kommunisten skall vara fiende till västerländsk demokratisk ordning, att han skall föra en »ideologisk kamp». Det vore bra enfaldigt att först släppa

in honom i en regering och sedan tro, att han då inte skulle slåss, med alla medel, för sina syften.

Fru Kuusinenens artikel är på denna punkt utomordentligt klagörande. Hon vill genom en regeringsombildning framvinga att Finlands i första hand ekonomiska politik helt anpassas efter Sovjetunionens. Detta är ett steg på vägen till hennes ideal av »fredlig samlevnad». Fortsättning skulle otvivelaktigt följa. Det kan vara skäl att betänka, att ingen samlevnad till sist blir så absolut fredlig som den som existerar mellan segraren och den som krossats till döds.

Sjöfart och konjunkturer

De svenska rederiernas under våren presenterade bokslut tilldrar sig ett alldeles särskilt intresse. Den internationella sjöfartskrisens avspiegelning i den svenska rederiverksamheten har sina omedelbara återverkningar för hela det svenska samhället. En nyckelpost i nationens räkenskaper är det s. k. sjöfartsnettot, ett netto med vilket Sverige under lång tid har kunnat finansiera ett icke obetydligt importöverskott. Enligt föreliggande beräkningar uppgick sjöfartsnettot under år 1959 till 1 240 miljoner jämfört med 1 250 miljoner under år 1958. Av detta synes alltså framgå, att den långvariga pressningen av sjöfartsfrakterna icke lett till så allvarliga påfrestningar för rederinäringen, att den totala omslutningen mera märkbart kan ha nedgått. Detta antyder i sin tur, att sjöfartsnäringen stått tämligen väl rustad att möta den skärpta internationella konkurrensen och de försämrade konjunkturerna under de senaste tre åren.

I stort sett hela perioden efter det andra världskrigets slut fram till år 1957 karakteriseras för sjöfartens del av stor efterfrågan, goda frakter och

en allmänt sett väl hävdad konjunktur. I samband med Korea- och Suezkriserna inträffade dessutom som bekant mycket kraftiga ökningar i fraktsatserna och rederiföretag över hela världen, som då var i stånd att utnyttja det gynnsamma läget, kunde notera synnerligen vackra resultat. Under intryck av inte minst de utrikespolitiska kriserna igångsattes emellertid ett utomordentligt omfattande nybyggnadsprogram och vid ingången av år 1957 inträffade så kraschen, främst föranledd av överskottet på tonnage och det relativa utrikespolitiska lugnet. Till detta får kanske också läggas flygets allmänna expansion, som i varje fall på vissa avsnitt kommit att innebära en för sjöfarten kännbar konkurrens.

Sjöfartskrisen har icke drabbat alla länder med samma styrka. Vad Sverige beträffar har därvid spelat in att en dominerande del av tonnaget är sysselsatt i linjetrafik, medan exempelvis för Storbritanniens del tramp-tonnaget traditionellt spelat en större roll. Det ligger i sakens natur, att linjetonnaget icke på samma sätt är känsligt för häftiga förändringar i fraktnivåerna. Långtidsavtal har en stabiliserande effekt och hastigt påkommande behov av tonnage på den internationella fraktmarknaden måste i första hand tillgodoses av tramp-tonnaget, som alltså omedelbart kan dra fördel av de höga frakterna i ett bristtillfälle men också får den starkaste känningen av en minskad efterfrågan.

Det är emellertid icke blott trampfrakterna som varit hårt pressade under de senaste årens internationella kris; i ännu högre grad gäller detta tankfrakterna. Enligt Kommerskollegii fraktindex (med 1948 som basår=100) pendlade index för dessa sistnämnda frakter under större delen av år 1957 samt under åren 1958-59 omkring 50

med ett bottenläge på sommaren 1959 i 42. (Det verkligt stora fraktfallet inträffade under första hälften av år 1957, då index exempelvis föll från omkring 300 vid årsskiftet 56-57 till 78 i maj månad.) Vad trampfrakterna beträffar föll även dessa under år 1957 från omkring 180 vid ingången av året till 139 i maj månad. Nedgången fortsatte därefter och index låg under åren 58-59 i allmänhet omkring 110. En viss uppgång har emellertid kunnat noteras under sista kvartalet 1959, och noteringen för trampfraktindex vid ingången av år 1960 var 126 (men för tankfrakterna oförändrat låg, 52).

Då de svenska rederierna trots den i stort sett dystra utvecklingen av frakterna under år 1959 kunnat redovisa relativt tillfredsställande bokslut, får detta främst ses mot bakgrunden av linjefartens redan ovan omnämnda stora betydelse. Därmed är emellertid icke sagt att den svenska sjöfartsnäringsringen kommer att kunna visa sig lika vinstgivande och framgångsrik, för den händelse den nuvarande allmänna lågkonjunkturen håller i sig under ytterligare lång tid.

I en kommentar till Transatlantics bokslut har skeppsredare Gunnar Carlsson understrukit, att de nuvarande rörelseresultaten icke ens i gynnsammaste fall medger en avskrivning baserad på ett framtida återanskaffningsvärde, något som i och för sig skulle vara motiverat ur företagsekonomiska synpunkter. Den framtida prisutvecklingen på skeppsbyggnadsområdet är visserligen svår att bedöma. Mycket tyder dock på att dagens exceptionellt låga priser — i fråga om såväl nybyggnader som reparation och underhåll — icke gärna kan väntas gälla under någon mera avsevärd tidsperiod. Inom varvsindustrien försiggår för närvarande en smärtsam anpassning till det förändrade konjunkturläget. Genom stora in-

vesteringar och långtgående rationaliseringar söker åtskilliga av världens ledande varv förbättra sin position. De nuvarande låga priserna borde rimligtvis leda till en accelererad utslagning av de ekonomiskt minst motståndskraftiga varvsanläggningarna. Sedan saneringen kommit till stånd talar mycket för att de återstående företagen, trots vidtagna rationaliseringar, ändå kommer att betydligt höja sina priser. Om inte annat torde detta nödvändiggöras av de stora nyinvesterade kapitalen. Denna utveckling måste givetvis tagas med i en framtidsbedömning från sjöfartsnäringens sida.

Till detta kommer att överkapaciteten beträffande tillgängligt tonnage under åtskillig tid kommer att vara högst påtaglig. Tonnagets genomsnittliga ekonomiska livslängd kommer att minska; upplagt tonnage måste upphuggas i ökande takt. Utvecklingen mot allt större och dyrbarare fartygsenheter är redan inledd, och nya tekniska framsteg kan måhända leda till en situation liknande den som just nu är aktuell på lufttransportområdet. Konkurrenten på jettflygets område har ju därvidlag som bekant inneburit, att alltjämt högklassiga kolvmotorplan uttrangeras på löpande band, trots att detta ur rent ekonomiska synpunkter knappast kan anses motiverat.

Inför framtiden har den svenska sjöfarten anledning att räkna med skärpt konkurrens till följd av olika statliga åtgärder i främmande länder — och även i detta avseende kan en parallell med flyget ge en intressant belysning. Protektionismen inom luftfarten motsvaras för sjöfartens del av flaggdiskrimineringen och den s. k. 50%-regeln, vilken utnyttjas för att inom ramen för ett handelsfördrag tillförsäkra de fördragsslutande ländernas handelsflottor en prioriterad ställning. Inte bara vissa sydameri-

kanska stater, Indien och Turkiet har härigenom velat främja uppbyggnaden av en nationell handelsflotta; även U.S.A. har på detta som på så många andra områden avslöjat tydliga protektionistiska sympatier.

Även om det alltså visat sig, att den svenska rederinäringen i stort hittills lyckats hävda sina ställningar tämligen väl, är dock utsikterna inför framtiden inte de bästa. Den internationella sjöfartskrisen synes bestå, och en normal avveckling erfordrar under alla förhållanden ytterligare åtskillig tid. Den största delen av den svenska handelsflottan är i dag sysselsatt i trafik mellan utländska hamnar. Mot denna bakgrund är den tilltagande internationella diskrimineringen ägnad att inge oro.

Rysk och kinesisk kommunism i Irak

De ihållande rykten om allvarliga motsättningar mellan kommunistblockets båda stormakter, som alltmer började intensifieras efter Chrusjtjovs besök i Förenta staterna förra året och hans omedelbart därpå följande visit i Peking, förefaller inte vilja dö ut. De visar tvärtom en förvånande livskraft.

Delvis är väl dessa rykten resultat av mer eller mindre väl underbyggda spekulationer med utgångspunkt från det obestridda faktum att Sovjetunionen numera börjat närma sig de ekonomiskt utvecklade nationerna i väster, medan det kommunistiska Kina ännu befinner sig i inledningen av sin ekonomiska utvecklings- och industrialiseringsprocess. Härav skulle följa icke endast konkreta utan också ideologiskt betingade motsättningar mellan de båda giganterna. Enligt Pekings uppfattning skulle sålunda Sovjetunionen vara på väg att så små-

ningom »förborgerligas», och den rena, revolutionära kommunismen skulle i framtiden vara förbehållen Kina, såsom företrädaren för de fattiga, »utarmade» och underutvecklade, färgade folken.

Något ligger väl i dessa spekulationer. Teorin om en begynnande rivalitet mellan Kina och Sovjet stöds också i viss mån av tydliga tecken till att de båda staterna på flera punkter driver olika, ibland motsatta, politiska linjer.

Det är sålunda exempelvis uppenbart att det kommunistiska Kina driver en egen och av Sovjetunionen oberoende politik inte bara gentemot Indien och Indonesien och i Fjärran östern över huvud taget, vilket kanske är mindre svårbegripligt, utan även i Algeriet, i Guinea, i Mellersta östern. Utvecklingen i Irak under det gångna året kan i detta hänseende tjäna som ett karakteristiskt exempel.

Irak, som för mindre än ett år sedan av många bedömdes stå inför ett mer eller mindre omedelbart kommunistiskt maktövertagande, har under de senaste månaderna slagit in på en resolut antikommunistisk linje. Regeringschefen, general Kassem, har därmed fortsatt den balanspolitik, inspirerad av de Nationella demokraterna, som varit regimen kännemärke alltsedan julikuppen 1958. Så länge den nasserska panarabismens förespråkare hotade den nya republikens existens var regimen tvingad att alliera sig med kommunismen, den enda kraft som syntes vara i stånd att försvara den mot stormanloppet från Förenade arabrepubliken; då den nasserska förkunnelsen efterhand bränt ut sig själv kunde Kassem ta upp kampen mot extremisterna på den motsatta sidan.

Strömkantringen gentemot kommunismen blev uppenbar redan för ett år sedan genom Kassems energiska

motstånd mot kommunistiska krav på delaktighet i regeringsansvaret. Den har sedermera i olika repriser ytterligare skärpts.

Redan från början kunde man emellertid inom det dåvarande irakiska kommunistpartiet konstatera inre motsättningar mellan å ena sidan en »samarbetsvillig» fraktion, som önskade konsolidera partiets ställning genom att lojalt samverka med och underordna sig den s. k. »borgerligt nationalistiska» regimen, och en revolutionär fraktion, som tvärtom var beredd att utnyttja kommunistpartiets styrka för att omedelbart genomföra en socialistisk revolution och förvandla Irak till en folkdemokrati under »proletariatets diktatur».

Denna uppsplattning återspeglade tämligen troget tidigare förefintliga motsättningar mellan »Moskvakommunisterna», som under Nuri es-Saids regim levat i landsflykt i Sovjetunionen och återkommit efter revolutionen, och hemmakommunisterna, som genomlevat diktaturen i hemlandet och som därför dels ansåg sig själva bäst skickade att bedöma förhållandena, dels stod friare gentemot direktiven från Moskva — vilka vid denna tid uppenbarligen gick ut på samarbete med Kassems regim.

Denna senare, revolutionära fraktion hämtade enligt samstämmiga uppgifter sitt stöd från Pekingregeringens representation i Bagdad. Dess råd och direktiv gick sålunda beträffande en för det irakiska kommunistpartiet grundläggande taktisk fråga stick i stäv mot de direktiv som samtidigt avgavs från Moskva.

De motsatta uppfattningarna kan föras tillbaka till ett kritiskt skede i den kinesiska kommunismens historia. År 1927 förordade Kominterns ledning ett samarbete och en taktisk allians mellan det kinesiska kommunistpartiet och Kuomintang. Kineserna

böjde sig, mer eller mindre motvilligt, för Moskvas uppfattning, och följden blev massakrerna i Shanghai och det kinesiska partiets praktiskt taget fullständiga tillintetgörande. Endast några månader senare var Kominterns ledning färdig att förklara, att den kinesiska kommunismens nederlag berodde på det kinesiska partiets felgrepp — medan däremot Komintern hela tiden haft den enda riktiga uppfattningen om situationen.

Det är mer än förklarligt om Pekingregeringen trettio år senare motsatt sig att samma händelseförlopp skulle upprepas i en i grund och botten helt analog situation. Genom att stödja hemmakommunisternas anspråk på ett fullständigt kommunistiskt maktövertagande i Irak gentemot Moskvas »försonliga» taktik kunde Peking därjämte framhäva sin egen obrottsliga solidaritet med »proletariatet» i ett läge där Moskva tydligen föredrog att kompromissa.

Splittringen inom det irakiska kommunistpartiet kom i öppen dag under partikongressen i juli förra året, efter de svåra oroligheterna i Kirkuk. Efter häftiga diskussioner slutade kongressen med en fullständig seger för den Moskvatrogna fraktionen inom partiet. Den resolution som antogs och som publicerades i början av augusti innebar att partiet erkände att det begått svåra fel då det sökt genomdriva sin egen linje i Irak. I fortsättningen var de irakiska kommunisterna helt och hållet övertygade om nödvändigheten att stödja och underordna sig general Kassem's »nationella och progressiva» regim, förklarades det.

Antagandet av en resolution medförde emellertid ingalunda ett överbryggande av de inbördes motsättningarna. Som så många gånger tidigare resulterade uppgörelsen endast i att splittringen blev definitiv. Det irakiska kommunistpartiet sprängdes

sönder. Vid sidan av den Moskvatrogna huvudgruppen uppkom under hösten 1959 åtminstone två andra grupper, den ena »nationalkommunistisk» enligt Titos mönster, den andra öppet revolutionär och fientlig mot den kassemska regimen.

Denna splittring gav regimen dess länge efterlängtade tillfälle att göra upp räkningen med kommunismen. Det definitiva angreppet sattes in i januari i år, i och med förverkligandet av Kassem's löfte att åter låta legalisera de politiska partiernas verksamhet, som varit upphävd sedan Nuri es-Saids tid. Den metod som användes vid legaliseringen gav administrationen tillfälle att gynna de partibildningar som den ur egen synpunkt ansåg lämpliga.

Genom att erkänna den »nationalkommunistiska» splittrgruppen under Daud Sayegh och vägra licens åt det egentliga kommunistpartiet, liksom åt den Pekingstödda fraktionen — som begärde legalisering under namnet Republikanska partiet — gick regimen medvetet till storms mot kommunismen. Samtidigt upplöste Kassem de irakiska »fredspartisanerna», som tillsammans med den redan tidigare upplösta Populära motståndsrörelsen bildade kommunisternas stöttrupper. Administrationen genomförde en systematisk utrensning av kommunister från alla nyckelposter inom förvaltningen, undervisningsväsendet, radion och armén. Reaktionen mot kommunisterna gick så långt, att den kommunistismpatiserande, tidigare mycket uppburna ministern för jordreformen Ibrahim Kubba avskedades från sin post.

Den nya given är klar. Vad som emellertid är oklart är huruvida den genomdrivits av Kassem personligen. Mycket tyder i själva verket på att den i stället inspirerats av armékretsar, som länge oroats av kommunismens

tidigare starka inflytande i Bagdad. Den politik som nu förs gentemot de irakiska kommunisterna är den som sedan flera månader öppet förordats av Bagdads militär guvernör, Ahmed Salah al-Abdi, vilken alltsedan attentatet mot Kassem i höstas anses ha fått ett allt starkare inflytande i landet. Den kommunistfientliga linjen markerar samtidigt ett fiasko för den kommunistympatiserande grupp inom förvaltningen som stått under ledning av bland andra Kassemns egen sekreterare Wasfi Taher och av »folkdombstolens» ledare, överste Mahdawi.

Splittringen inom kommunisternas egna led är den främsta orsaken till att denna politik hittills har lyckats. Existensen av en Peking-inspirerad, revolutionär grupp inom partiet klar gjorde till en början för den irakiska regimen faran för ett verkligt kommunistiskt kupp försök. Mycket tyder på att ett dylikt försök kunde ha kastat Kassemns regim ur sadeln om inte Moskvas tillbakahållande inflytande gjort sig gällande. Det återstår att se huruvida den irakiska kommunismen, den utan tvivel starkaste politiska kraften i landet, åter kan sluta sina led och därmed bli till en akut fara för nationens oberoende.

Den kommunala expansionen

I den livliga debatt som förts under de senaste åren om den oroväckande stegringen av de offentliga utgifterna och skattetrycket har den största uppmärksamheten ägnats statsfinanserna, medan däremot tendenserna i den kommunala verksamheten varit föremål för ett mera splittrat intresse. Sätillvida är detta förklarligt, som det av olika skäl, bland annat att det statistiska materialet delvis är svårtillgängligt och svåröverskådligt, är besvärligt att få en klar bild av kommu-

nernas aktuella ekonomiska situation och de krafter som påverkat utvecklingen. Men å andra sidan har vi här att göra med den del av den offentliga förvaltningen, där utgiftsexpansionen varit kraftigast, och där vi således har att söka den kanske allra viktigaste orsaken till de spänningar som uppstått i samhällsekonomin.

Byrån för Ekonomisk Information, vilken under en följd av år under samlings titeln »Samhällsdebatten» publicerat en rad lättfattliga och belysande skrifter rörande olika sidor av samhällsutvecklingen och de sociala och ekonomiska förhållandena i vårt land, gav i detta sammanhang 1958 ut en förträfflig liten skrift om »Statens finanser», vilken på ett föredömligt sätt redogjorde för statsbudgeten och aktuella statsfinansiella problem. Det är logiskt och sakligt riktigt att denna nu åtföljts av en av pol. mag. Gerald Enckell författad skrift om »Den kommunala expansionen». På så vis har vi fått en god aktuell översikt över den ekonomiska och finansiella sidan av hela den offentliga förvaltningen samt en redig och lättillgänglig introduktion till hithörande frågeställningar.

Ett axplock ur det statistiska materialet ger en antydning om intensiteten i den kommunala expansionen. Utgiftsstegringen har under efterkrigstiden här varit större än på något annat område. Medan de privata investeringarna under perioden 1946-1958 ökades med 149% — i löpande priser räknat — och de statliga med 281%, steg kommunernas med inte mindre än 421%. Relationstalen för konsumtionsutvecklingen i samhället ger samma bild: Den privata konsumtionen gick upp med 129%, den statliga med 168% men den kommunala med 316%. Att detta medfört ianspråktagande för offentliga ändamål av allt större andelar av våra reala resurser är självfallet. Ett exempel: Det totala

antalet yrkesverksamma i landet steg 1944–1955 med 5,5 % men antalet statsanställda med 14 % och kommunalanställda med 66 %. Att lönesumman för sistnämnda kategori ökades med hela 114 % illustrerar en annan sida av saken.

Enckell har på ett, såvitt man kan finna, övertygande sätt angivit några av de faktorer som spelat huvudrollen i denna utveckling. Mycket av detta har väl påpekats i andra sammanhang men sammanställda i ett försök till analys av problemet om de kommunala finanserna utgör hans synpunkter onekligen en allvarlig tankeställare. Att pretentionerna på »standardhöjning» och en tävlan mellan kommunerna i att visa »framstegsvänlighet» spelat en betydande roll är säkert. Inflation och kraftigt flödande skatteinkomster samt rikliga statsbidrag för allehanda ändamål har avtrubbat känslan för sparsamhetens betydelse och har, som Enckell antyder, säkert avtrubbat kommunalmännens gamla realistiska syn på utgiftspolitik. Mycket har slösats på en onödigt elegant utstyrsel av byggnader för allehanda offentliga ändamål. Idrottshallar, barndaghem och tvättinrättningar i kommunal regi och mycket annat, bekostat med »allmänna medel», betraktas som något rent av outhärligt. Ingen frågar invånarna, om de är villiga att betala det riktiga priset för olika välfärdsanordningar. Genom att på dessa sätta rubriken »sociala» och finansiera dem med skatter elimineras hänsynen till åtgärdernas finansiella och realekonomiska konsekvenser.

Men det är inte kommunalförvaltningarna som utan vidare kan lastas för den ofantliga utgiftstegring som skett. Staten har härvidlag varit en pådrivare. Kommunerna har undan för undan pålagts nya och vidgade uppgifter inom hälsovård, skolvä-

sende, barnavård, socialvård, bos/adspolitiken och andra områden. Genom bidrag — vilka mellan 1946 och 1956 ökades från 334 till 1 255 mkr. och därefter ytterligare stigit i snabb takt — samt genom direktiv lagstiftningsvägen eller på administrativ väg i samband med bidragens beviljande stimuleras den kommunala expansionen. När statsbidragen, som i de flesta fall sker, utgår efter viss procent av kommunens kostnader för vederbörande ändamål, premieras onödiga utgifter. I varje fall minskas incitamentet till återhållsamhet.

Trots det hastigt stigande skatteunderlaget i kommunerna har utdebiteringen höjts i accelererad takt. Fram till 1952 var den genomsnittligt 10 kronor per skattekrona (landstingen inräknade) men höjdes till följd av Korea-inflationen till 12,50. Därefter har den växt ytterligare och är nu uppe i ungefär 14,60 kronor. Eftersom det dröjer två år tills kommunen får in från staten den skatt som grundas på ett visst års skatteunderlag kan en höjning av skattesatsen till följd av skatteunderlagets förändringar medföra opåräknat höga skatteintäkter. Mellan 1952 och 1954 ökades således kommunernas totala skatteinkomster med inte mindre än 80 % — en omständighet som tydligen inte var ägnad att stimulera sparsamhet.

Mot bakgrunden av den nu så livliga debatten om statens ersättning till kommunerna för ortsavdragsreformen är det av intresse att ta del av Enckells redovisning för detta problem. Kommunerna skall 1958–1960 få bidrag för att täcka det inkomstbortfall som beräknats uppstå, genom att de kommunala ortsavdragen höjts till samma nivå som de statliga. Detta sker genom ersättning för det antal skattekronor som kommunerna anses förlora. Men detta betyder för det

första att den statliga skattebördan skärpes i motsvarande mån och utgör ett av skälen till att vi nu ovanpå den hårda direkta beskattningen får dragas med en allmän omsättnings-skatt. Någon vinst för kommunernas invånare har därigenom inte uppstått, ehuru man tydligen har detta för sig. För det andra har, trots statsbidraget, de kommunala utdebiteringarna höjts 1958 med i genomsnitt 1,08 kronor, 1959 med 52 öre och 1960 med 43 öre, medförande en sannolik höjning av kommunernas skatteintäkter med resp. 350 mkr., 190 mkr. och 160 mkr. Av den utlovade skattesänkningen beräknar Enckell, att det blivit en total kommunal skattehöjning med ca 700 mkr. på tre år!

Det är icke möjligt att inom ramen för en kort anmälan gå närmare in på allt det intressanta material och de intresseväckande synpunkter som återfinnas i Enckells skrift. Framställningen utmynnar i en allvarlig erinran om, att utvecklingen också har en annan sida: den kommunala självbestämmanderätten och därmed en viktig hörnpelare i vårt demokratiska samhällsskick kan råka i fara. Allt större delar av kommunalförvaltningen är beroende av statliga bidrag, och statliga direktiv med avseende på uppgifternas utförande. På kommunerna övervältras via en detaljreglerande lagstiftning nya angelägenheter. Ansvällningen av förvaltningen ställer i accelererad takt anspråk på allt flera

tjänstemän och anställda samt ofta på en uppsjö av experter och tekniker, och den kommunala expansionen har lett till en alltmer tilltagande byråkrati, såväl inom kommunerna som i samverkan mellan dessa och staten. Kommunalmannens uppgifter blir allt mera av formell natur, att på grund av detaljreglerande lagar, statliga myndigheters direktiv och anvisningar från en alltmera specialistbetoad kommunal tjänstemannakår ställa sig till efterrättelse vad andra beslutat. Det går inte att skylla bara på kommunerna för detta. Huvudansvaret ligger hos statsmakterna.

Beriktigande

I artikeln om »Eisenhower i Latinamerika» i häfte 3 angavs ca 45% av väljarkåren i Argentina vara peronister eller kommunister. Detta pessimistiska antagande har emellertid dementerats av kongressvalen den 27 mars. Av drygt 8 milj. avgivna röster var »blott» 2 086 000 blanka, dvs. huvudsakligen peronistiska, eftersom kommunisterna inte anses ha stått för mer än ca 300 000. Peronismens tillbakagång i valen har väckt allmän uppmärksamhet. President Frondizis eget parti erhöll inte mer än 1 782 000 röster, men eftersom valen inte gällde mer än en del av platserna i kongressen har han där fortfarande majoritet. Valdeltagandet låg över 80%.